

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק

נח

מרחשון ה'תשע"ח ב'שכ"ט
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י
נושאי השיעור:

השלמה ותיקון דברים בעניין הפיסקא המתחילה באות וא"ו שבפיוט ברוך אדיר
במרומים וכו', וההבדל בין השבח "ברוך" לבין השבח "מבורך" האמור כלפי הקב"ה.

מבשרי אחזה אלוה. חיזוק האמונה.

אמירת פיוט אדיר במרומים וכו' בשבת היארצייט של אבי מרן שליט"א.

המשך בעניין ניגון טעמי המקרא של בני ק"ק תימן יע"א, שרשי העניין וסיכום
השיטות, וההלכה למעשה.

בדין ספק ברכות להקל נגד מרן השלחן ערוך.



כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642

שלוחה 6

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 420



השיעור מוקדש להצלחת

ה"ה זוהר חיים וה"ה יהונתן שלום שיחי

בני ידידנו הרב דקל ענאקי יצ"ו.

המקום ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבו וליבם

וליבכם לטובה, אכ"ר.

כמו כן, השיעור מוקדש לעילוי נשמת ר' שמואל בן

אברהם בוטה ז"ל, לרגל היארצייט שלו, תנצב"ה

השיעור מוקדש להצלחת ה"ה זוהר חיים וה"ה יהונתן שלום שיחי בני ידידנו הרב דקל ענאקי יצ"ו. המקום ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם לטובה, אבי"ר.

כמרכן, השיעור מוקדש לעילוי נשמת ר' שמואל בן אברהם בוטה ז"ל, אביו של ידידנו הרב יוגב הי"ו שהיה כאן בימים הנוראים ושמח"ת, לרגל היארצייט. קרובו זהו ר' עמוס בוטה הי"ו, אשר תרם את השלחן, הם קרובי משפחה. המקום ב"ה ימלא כל משאלות ליבם וליבכם לטובה, ושיזכו להגדיל תורה ולהאדירה, אבי"ר.

השלמה ותיקון דברים בעניין הפיסקא המתחילה באות וא"ו שבפיוט ברוך אדיר במרומים וכו', וההבדל בין השבח "ברוך" לבין השבח "מבורך" האמור כלפי הקב"ה.

כפי שאני נוהג בלי נדר בזמן האחרון, לפתוח את השיעור, בבית אחד מתוך הפיוט 'ברוך אדיר במרומים', והיגענו לאות וא"ו. נמשיך גם כעת בעזרתו יתב'.

כתוב שם כך, ברוך ומבורך ולו הברכות, בפה כל חי ערוכות, והוא מקור הברכות, ברוך הוא. בשיעור הקודם, קראנו את האות ה"א, ברוך הדור במעונים, נגלה קצת לעיני רעיונים, וזן עליונים ותחתונים, מקרני ראמים ועד ביצי כנים, ברוך הוא. וכעת הגענו אל האות וא"ו, ברוך ומבורך ולו הברכות וכו'.

שאלה מהקהל: אבל מרן שליט"א אמר בשיעור הקודם שאין בו פיסקא המתחילה באות וא"ו?

תשובת מרן שליט"א: יפה מאוד. לשאלה הזאת ציפיתי. והתשובה היא, שנתברר לי, לאחר השיעור, כי בכת"י שהבאנו צילום ממנו בקובץ דברי חפץ, חסר את הפיסקא המתחילה באות וא"ו. הוא דילג אותה. אבל בכתבי יד אחרים, ישנה פיסקא המתחילה באות וא"ו. אמנם עשינו מכך 'סוד מופלא', למה האות וא"ו נעלמה? אבל אח"כ בדקתי בנוסחאות אחרות, ואכן ישנה פיסקא המתחילה באות וא"ו. ברוך ומבורך ולו הברכות.

מסתבר שזה דילוג, שהוא טעה, לא שזה נוסחא אחרת, כיון שאין שינויים בין ההעתקים. לא מסתבר, שהמחבר חזר בו, או משהו כזה. כנראה שהסופר פשוט דילג. א"כ, יש את האות וא"ו. אני שמח שאתם זוכרים זאת.

הערה מהקהל: אולי זה היה בשביל החידוש שמרן שליט"א אמר?

תשובת מרן שליט"א: אולי. יתכן שזה מכוון בעבור זאת מן השמים. בכל אופן, שגיאות מי יבין מנסתרות נקני [תהלים י"ט, י"ג].

הפייטן אומר כך, ברוך ומבורך ולו הברכות, בפה כל חי ערוכות, והוא מקור הברכות, ברוך הוא. דהיינו, יש 'ברוך', ויש 'מבורך'. לכאורה, לא כל כך מובן, מהו החילוק ביניהם? מה ההבדל, בין 'ברוך', לבין 'מבורך'? כמו כן, לכאורה ישנו כאן כפל לשון, 'ולו הברכות, והוא מקור הברכות'.

בספרים דנים, מהו העניין שמברכים את הקב"ה? מה שייך לברך את הקב"ה?

זהו נושא ארוך, שאין הזמן כעת לדבר עליו, ולא המטרה. אפשר לדבר על העניין הזה במשך שיעור שלם, או שיעורים שלמים, אבל נאמר זאת רק ממש בקצרה.

הבאנו כבר בשיעור הקודם, בעל פה, את דברי מהרי"ץ זיע"א, אבל כעת אקרא לכם את הדברים בפנים [בהתחלת הסידור עץ חיים, דף א' עמוד שני].

וז"ל מהרי"ץ, שתיקנו הברכות בלשון נגלה ונסתר וכו'.

לפני הנושא שלנו, הוא מדבר על השאלה, מדוע הברכות מתחילות בלשון 'ברוך אתה', מדברים אל הקב"ה כאילו הוא נמצא לפנינו, ואכן הוא נמצא לפנינו, כי מלא כל הארץ כבודו [ישעיהו ו', ג'], אבל מדוע סוף הברכות הן בלשון נסתר, כגון, 'שהכל נהיה בדברו'. וכן,

חוץ מן הטעם הראשון שאמרנו, שהקב"ה נגלה ונסתר, מהרי"ץ כותב אח"כ 'עוד טעם אחר'. אבל נראה, כי בטעם השני, נכללו כמה וכמה טעמים, אולם כיון שהם קצת דומים האחד אל השני, הוא הכניס אותם והחשיבם כאחד.

כלומר, מצד אחד, הנשמה שמברכת את הקב"ה, היא נעלמת, אף אחד לא יכול להגיד היכן הנשמה, אי אפשר להצביע עליה ולהראות אותה. אבל מצד שני, רואים את הפעולות שלה. את התוצאות. כמו כן, כאשר אנחנו מברכים, אנחנו מדברים בפה, זהו דבר מוחשי, אבל 'מתוך מחשבת הלב', שזהו דבר נסתר. זאת נקודה נוספת. וכן האדם עצמו, הוא מורכב מגוף ונשמה. מצד הנשמה, הוא עומד כנגד הקב"ה, אבל מצד הגוף, אין מה להשוות דבר רוחני לגשמי. ממילא, לכן גם הברכות ניתקנו בסגנון כזה.

כעת שואל מהרי"ץ את השאלה ששאלנו, ואם תאמר, מה יועילו ברכותינו להקב"ה? מה הברכות יתנו להקב"ה? וכי על ידי שאנחנו נברך את הקב"ה, הוא יקבל איזו תועלת? ירויח? ייחנה? בשלמא לגבי אדם, אם הוא חולה, מברכים אותו שיהיה בריא. עני, מברכים אותו שיעשיר. סובל, בעל יסורים, וכהנה וכהנה, כל אחד לפי עניינו, מברכים אותו, שמצבו ישתפר. אבל לגבי הקב"ה, מה אפשר לברך אותו? וכי נוסף עליו משהו?

מתרץ מהרי"ץ, ויש לומר, אין ברכותינו, אלא לזכות בברכותיו. כאמרם ז"ל, כל המברך מתברך וכו'. זהו תירוץ הראשון. לא אאריך כל כך כעת, כיון שכבר דיברתי על כך בעבר [עיין שיעור מוצש"ק נשא ה'תש"ע] באריכות, בעניין ברכות התורה, ברכת ספר תורה.

בכל אופן, זהו תירוץ הראשון. שבעצם הברכה היא לא בשביל הקב"ה, אלא המטרה היא, שבסופו של דבר, כיון ש'כל המברך מתברך', יוצא שהתגובה תהיה, שאנחנו נקבל שפע בחזרה.

'בורא פרי העץ'. לכאורה היה צריך לומר, 'שבראת פרי העץ'? וכן למשל לגבי ברכת 'המפיל חבלי שינה', למה לא אומרים, 'שהפלת'? וכן לגבי כל הברכות. רואים שזה מסודר, בשתי סגנונות. מדוע מתחילים את הברכה בלשון נגלה, ומסיימים בלשון נסתר?

אומר מהרי"ץ, להאמין ולהורות כי מלא כל הארץ כבודו [ישעיהו ו', ג'], וכאילו האדם עומד לפניו, כמו שאמר דוד המלך ע"ה [תהלים ט"ז, ח'] שויתי ימי לנגדי תמיד.

האדם צריך לחשוב, להרגיש ולתת אל ליבו, שהקב"ה נמצא איתו, נמצא מולו. כפי שרבי סעדיה גאון מסביר את הפסוק, יי' צלך על יד ימינך [תהלים קכ"א, ה']. לכאורה, מה הפירוש? וכי הקב"ה הוא הצל שלך? חס ושלום. אלא פירוש, שהקב"ה קרוב אליך יותר מן הצל. הדבר הכי קרוב לאדם, זהו הצל שלו. זה הכי צמוד אליו. א"כ, הקב"ה הוא 'צלך' על יד ימינך'. דהיינו, תדע כי הוא אפילו עוד יותר קרוב אליך מן הצל שלך. שהאדם יתבונן וירגיש זאת.

ממשיך מהרי"ץ ואומר, והוא נסתר מצד אלהותו, ונגלה מצד מעשיו. כלומר, המציאות של הקב"ה, האלהות שלו, היא נסתרת. אבל מתוך המעשים שלו, אנחנו רואים אותו. ואסמכוה רבנן אקרא ד'תהלה לדוד' [תהלים קמ"ה, א'], שמדבר לנוכח ובעולם (מפרשים וכל בו). גם במזמור תהלה לדוד וגו', הדבר מסודר כך. א"כ ישנה לכך אסמכתא. ויש בזה פלאות לבעלי הקבלה.

ועוד טעם אחר, כי הנשמה נראית ונעלמת, לכך הנפש מברכת בנוכח ובנסתר. והברכה היא בדיבור הפה ומחשבת הלב, הלב נעלם והקול נשמע. והאדם מורכב גוף ונשמה, וראוי היה לו לידבק בקונו ולעמוד נכחו תמיד מצד נשמתו, אלא שאינו יכול מצד גופו, לכך ברכותיו נוכח ונסתר.

לאחר מכן מביא מהרי"ן, בשם רבינו שם טוב בספר האמונות [שער השמיני פרק א'] משל נחמד על זה וז"ל, משל למה הדבר דומה, הנה בהדליק בבית נרות ומאורות הרבה, יסוד האש לא יוסיף. וכן לכבות האדם, יסוד האש לא יגרע. אבל כשידליקו הנרות בבית, כך ימצא בו האור.

האדם יכול לכבות את יסוד האש? כשהוא מכבה אותו, זה לא נהיה גרוע, הוא לא נהיה פחות. הרי יש בעולם, ארבעה יסודות. ארמ"ע. אחד מהם, הוא האש. זהו החום שיש בעולם. אז אם הדלקת עשר נרות, וכי יסוד האש הוא נתגבר? לא. זה רק בא לידי ביטוי. או אם יש שריפה, זה נשרף. אבל החום בעולם, הוא לא משתנה, לא נהיה יותר. אם האדם שואב מים מן הבאר, או מן הברז, מוציא עשר כוסות, לא נהיה בעולם יותר מים, אלא שזה יותר נראה. אבל בסך הכל, זהו גלגל שחוזר, הכל נשאר אותו הדבר, אלא שכך נהיה יותר אור, וכדומה.

והמשל הזה ידוע, כי הבורא יתברך לא יצויר בו שום שינוי וחסרון, ואיננו צריך לעבודת בני אדם וקרבתיו ותפלותיו. מה שאנו מתפללים, מה שמקריבים קרבנות, הקב"ה לא צריך אוכל, לא חסר לו כלום, התפילות לא מוסיפות לו שום דבר, השבחים שמשבחים אותו. וכמו שאומרים בתפלת הנעילה, ואם יצדק מה יתן לך. מה יוסיף להקב"ה, המצוות שהאדם עושה? מה זה נותן לו? אך עבודתו ומצוותיו וקרבתו, הוא להביא שפע מן העולם העליון אל הכבוד המנהיג העולם, כי יש בכח הנפש העליונה להשפיע באמצעות, לכבוד המנהיג לעולם, וממנו לעולם הזה וכו'.

כאן כברים מדבר בלשון נסתרת. אלו דברי קבלה, זהו סוד, להביא שפע מן העולם העליון אל 'הכבוד', הכוונה היא לשכינה. מהרי"ן מבאר זאת אח"כ בהמשך [ע"ח דף ע' ע"ב] לגבי הפסוק 'למען יזמרך כבוד'. דהיינו, מהעולם העליון, מן הספירות העליונות, להעביר שפע אל השכינה, ודרך השכינה זה עובר דרך כל

הספירות ודרך כל הצינורות אל העולם שלנו. זהו המהלך. מי שיתבונן ויראה את דבריו בפנים, אלו דברים עמוקים.

שאלה מהקהל: זה לא כמו התירוצ הראשון? תשובת מרן שליט"א: כן. הוא בא לתת משל, לתירוצ הראשון. בכדי להמחיש זאת.

לאחר מכן הוא אומר דרך נוספת, ובספר הנצחון סימן קל"א כתב, עניין הברכות, לא שהוא צריך לברכותינו חס ושלום. רק שבחחו, שיראה שפעו ורבויו טובתו בנו ע"ש. הדבר כפי שאנו מברכים את הקב"ה, יתגדל ויתקדש שמה רבא', שהקב"ה יתגדל ויתקדש.

לכאורה, מה הפירוש? וכי הקב"ה כעת אינו גדול ואינו קדוש? אלא ההסבר הוא, שאנחנו מבקשים מהקב"ה, שיראה את גדולתו. כי בעוה"ר, הקב"ה הוא נסתר, בהסתר פנים, במצב שלנו, בפרט בגלות. אנחנו מבקשים, שייראה שהקב"ה גדול, שיכירו כל באי עולם את גדולתו, ויראו את קדושתו. שיגיע הזמן שיתקיים וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי ויחזקאל ל"ח, כ"ג. אותו הדבר לגבי הברכות, אנו מברכים שהברכה תיראה בנו. אם יהיה לנו טוב, אם נקבל שפע, ממילא ברכתך תיראה בעולם, הדבר יהיה מורגש ומוחש לעין.

כפי שאמרתי, בהרבה בספרים, מדברים לגבי העניין הזה.

הבאתי זאת, רק בכדי לבאר מעט את דברי הפייטן, 'ברוך ומבורך, ולו הברכות'.

רבינו בחיי מסביר [בספרו כד הקמת, ערך ברכה], כי 'מבורך' היינו, שהוא מקבל את הברכה. הוא מאריך על כך שם, וגם בפרשת עקב, לגבי הפסוק [דברים ח', י'] וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכָתָּ. יש על זה גם בחידושי רשב"א, על הגמרא בברכות, ועוד הרבה דברים, אשר ראוי שכל אחד יעיין בהם. כיון שאנחנו מתפללים, עלינו לדעת מה אנו אומרים. אלו לכאורה דברים

תשובת מרן שליט"א: ברור. 'ברוך ה' ה"מבורך" לעולם ועד, 'ברוך ומבורך שמו, 'ברוך ומבורך בפי כל הנשמה, בודאי שיש את הלשון הזה, עוד לפני הפיוט שלנו. רק הסברתי, רציתי לחדד את ההבדל ביניהם. 'ברוך' היינו, מקור הברכה. 'מבורך' היינו, מקבל את הברכה.

מבשרי אחזה אלוה. חיזוק האמונה.

אנו מברכים את הקב"ה, 'על נסיון ועל נפלאותיך'. צריכים לדעת, העולם ובפרט בדורנו התפתח והשתכלל על ידי כל הטכנולוגיה שנתגלתה, בכל דברי העולם, וגם בגוף האדם, נתגלו דברים נפלאים.

ראיתי בספר עבודת התפילה [דף ל"ג] אשר יצ"ל בזמנו בשנת ה'תשנ"ח, שהוא אומר שם דבר נפלא, מה הפירוש 'נסיון ונפלאותיך'. חשוב לדעת זאת, בכדי שנרגיש קצת, מה הם 'הנסים והנפלאות' שבכל עת ועת. ידועים דברי בעל חובות הלבבות [בשער הבחינה פרק שני ופרק ה'] האומר, שישנה חובה להתבונן בברואים, דהיינו כגון בגוף האדם, בכדי לראות את הפלאים אשר ישנם בחיבור חלקי הגוף, והרכבת האיברים, והתועלת שלו בכל אחד מהם יעו"ש. שהאדם יראה, כיצד הקב"ה ברא את גופו בחכמה ובתבונה נפלאה ע"כ. זהו על דרך שנאמר, וּמִפְּשָׁרֵי אֱלֹהֵי וְאִיּוֹב יֵט, כ"ו].

מוסיף על כך בספר עבודת התפילה וכותב [שם] כך, אכתוב דבר פלא אחד בגוף האדם, שזה פלא של כל גופו. יש בגוף האדם, מאה ועשרים אלף קילומטרים של כלי דם. שמעתם? כל כלי הדם, השרירים, הורידים, העורקים והנימין וכו', כאשר מצרפים את כולם ביחד, והם כ"ב קטנים, אם ימתחו אותם ויסדרו אחד אחרי השני, יהיו מאה ועשרים אלף ק"מ.

הפלא היותר גדול, שבתוך כלי הדם הללו, נבללים ומעורבים כל צרכי איברי האדם, ומה

הנראים פשוטים, כל ילד אומר אותם, אבל אולי רק בודדים מבינים את עומק הדברים.

וז"ל רבינו בחיי שם [בספרו כד הקמה, ערך ברכה], ברוך אתה יי למדני חקיקך ותהלים קי"ט, י"ב, דוד המלך עליו השלום מבקש בכתוב הזה מאת הקדוש ברוך הוא, שיתן לו שפע וריבוי השגה בידיעתו, ושיראהו נפלאות מתורתו וכו'. ולכך הזכיר 'ברוך', ולא אמר 'מבורך', שעניינו מקבל ברכה. ואפשר להבין בו שני עניינים. האחד, שהוא מבורך ממי שלמעלה ממנו. והשני, שמבורך ממי שלמטה ממנו וכו'.

אין הברכות צורך הגבוה, אלא צורך הדיוט. כי כיון שהוא מקור הברכה, וכל הברכות משתלשלות ממנו, וכל הנמצאים המברכים אותו אין כל ברכותיהם כראי לו, כי הוא הנמצא הקדמון שהמציא הנמצאים כולם, ואין מציאותם אלא ממציאותו, והכל צריכין לו, ומציאותו תספיק בעצמה, לא יצטרך לזולתו כלל וכו'. ואם כולם יברכוהו כל היום, ויספרו תהלותיו כל היום וכל הלילה לא יחשו, מה יתרבה בכך, ומה יתנו לו, או מה מידם יקח? אין התועלת והריבוי, כי אם אלינו וכו'. התועלת היא רק בשבילנו. כדאי לראות את הדברים בפנים.

לכן הפייטן אומר, 'ברוך ומבורך ולו הברכות', הקב"ה ברוך, והוא מקבל את הברכות. אנחנו הקטנים מברכים את הקב"ה, והברכות הם אליו. זה לא מה שכתוב בסוף, 'מקור הברכות'. שם הכוונה היא, שבעצם אין מה לברך אותו, כיון שהוא השורש. אין מה להוסיף לו. אדרבה, הוא שנותן לנו את הכל. אבל הברכות, הם אליו. דהיינו, שצריכים לשבח את הקב"ה, לא לייחס זאת ח"ו לאיזה כוח אחר שישנו בעולם, כגון כוכבים ומזלות, כביכול שהם יקבלו את הברכות. אלא, אנחנו מברכים את הקב"ה.

שאלה מהקהל [מסוף השיעור]: לגבי 'ברוך ומבורך', הרי יש את הסגנון הזה?

שדורש כל תא לקיומו. לפי כל ההתפתחות של המכשירים החדשים, גילו איך שהאדם מורכב מהרבה תאים, וכל אחד מהם צריך שיעבירו לו את המזון שלו. א"כ, הדם אשר נעשה מן האוכל, מוליך זאת. ואת הכל יחד. פלאי פלאים. הוא יודע את הכתובת של כל דבר ודבר. הוא יודע, מה זה צריך, ומה זה צריך. כל אחד, צריך משהו אחר, לקיום שלו. מתוך מה שאנחנו אוכלים ושותים, הוא מפרק את הכל, ומעביר לכל אחד את מה שהוא צריך. מי מגלה לו זאת? והוא מביא מספיק מכל הדרוש, כל מה שצריך.

וכמה תאים יש בכל אדם? ששים טריליון תאים. הדברים בלתי נתפסים. מה רבו מעשיך יי, כלם בְּחֶכְמָה עָשִׂיתָ [תהלים ק"ד, כ"ד]. הוא מציין שם בסוף את המקורות שלו, ספר אתם עד, ורננו צדיקים.

לכאורה הדבר פלא, איך אנשי המדע, אשר מתעסקים עם הדברים האלה, כיצד הלב שלהם אטום מלהאמין. זה נראה פלא.

אבל, זה לא פלא. בודאי שישנם הרבה אנשי מדע שהם מאמינים, אך בעוה"ר הם אינם מבטאים זאת החוצה. אם ישאלו אותם, הם אכן יגידו שהם מאמינים, אבל בפועל, שיקיימו מצוות, או שיתגירו אם הם גויים, זאת הם לא עושים. אדרבה, הם אפילו אינם מזכירים שם שמים בפיהם. על אף שהם מאמינים, אמנם לא כלפי חוץ, אבל הם אומרים שהם מאמינים, אינני יודע כמה אחוזים מהם מאמינים, אבל חלקם מאמינים, שלא יכול להיות פלאים כאלה בעולם, שמישהו מכון עשה זאת בחכמה הפלא ופלא, ובכל פעם מגלים דברים חדשים, ומי יודע מה עוד יגלו.

לפי מה שהראוני במאמר של אחד מאנשי המדע בזמנינו, מן החוזרים בתשובה ומרצה כיום ב'ערכים', יוצא שכמעט 70% מן הרופאים, וקרוב לחצי מן המדענים, השיבו כי אכן הם מאמינים בבורא עולם. כך פחות או

יותר פורסם בכתביהעיתים שלהם. כן ירבו, ובסופו של דבר הם עצמם יאמרו זאת בפרהסיא.

אבל היצר הרע, כנראה מן הטמטום של כל המאכלות האסורות, וק"ו שמחנכים אותם מעיקרא על כפירה, ממילא אח"כ כבר קשה להם לקבל דעות אחרות. כבד להם לקבל את האמת. אפילו כאשר שהוא נוכח וניכר, ומגיע למסקנא, בכל זאת שם שמים הם לא מזכירים בפה, אפילו שבלב הם מאמינים. על כך נאמר, **אֲבָדָה הָאֱמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם** [ירמיהו ז', כ"ח]. בפה שלהם, הם לא יזכירו את הקב"ה. לא יאמרו זאת בפומבי. הם מתביישים להודות על האמת. וק"ו שלא יקיימו מצוות. זהו יצר הרע. כי אם הוא יאמר זאת בפה, אזי הדבר יחייב אותו.

אמר פעם מישוהו, ראיתי זאת לפני שנים רבות, לדבריו אצל בעלי התשובה, כאשר הם מתחילים להבין שהם אמורים לחזור בתשובה, לאחר שהיו רחוקים מן התורה, והבינו שבעצם הם חיו בטעות והם יצטרכו לחזור בתשובה, בשבילים זהו היום הכי שחור בחיים. הם חושבים, מי יודע? טוב, אין ברירה, צריכים לחזור בתשובה, אבל מי יודע עכשיו מה יהיה? אלו הגבלות יהיו עלינו? זה אסור, וזה אסור. כיון שהם לא מורגלים בכך, ולא מחונכים כך, אזי הדבר מבהיל אותם. הם חושבים, שהם יהיו בבית סוהר. הם לא מבינים, כי עד עכשיו הם היו כבולים בכבלי היצר הרע.

בכל אופן, טוב שאנחנו יודעים זאת, ומשתמשים בידיעות הללו, דוקא לחזק את האמונה ואת היראת שמים. מאכלות אסורות, מטמטמות את לב האדם. וכמובן, שהחינוך גרוע. בעוה"ר. לא חסרות סיבות.

אמירת פיזט אדיר במרומים וכו' בשבת היארציית של אבי מרן שליט"א.

המשך בעניין טעמי המקרא של בני ק"ק תימן יע"א, שרשי העניין וסיכום השיטות, וההלכה למעשה.

נחזור לעניין שהתחלתי לדבר בשיעור הקודם, יותר מדויק המשכתי, לגבי טעמי המקרא. הדברים בבחינת מים שאין להם סוף, רציתי להביא את כל המקורות, חשבתי שכבר אסיים בשיעור הזה, ואינני יודע האם אעמוד בכך, כיון שאני רואה שהמלאכה מרובה והזמן קצר. אבל אני מקוה, שלפחות נאמר את עיקר הדברים.

ברצוני להביא את הדברים ממקורם, כיון שהדברים אינם כ"כ ברורים, וכפי שכבר אמרתי כי בנושא זה ישנן כמה שיטות, אני מקוה שבשיעור הזה, אומר בל"נ את המסקנא, ואת תמצית הדברים. זאת בכדי שנבין את עניין טעמי המקרא, לפי מסורת ק"ק תימן יע"א, וכפי מה שצריך להיות בפועל בזמנינו. להבין את שרשי העניין, ומה ההלכה למעשה. למאי נפקא מינה, ומה יוצא מתוך הדברים הללו.

דבר ראשון, ברצוני לומר כי למרות שכלפי חוץ בעדות האחרות עושים ניגונים שונים, אבל הדבר איננו מקורי. דהיינו, לכן אין צד שנגיד, שאם אצלינו נשתכחו החילוקים שבין הטעמים, יהיה אפשר ללמוד זאת מן העדות האחרות. והסיבה היא, כיון שכבר כתוב בספרים, מלפני מאות שנים, שהדבר נשתכח מכל עם ישראל. אם כן, לא יכול להיות, שבזמנינו מישהו יודע זאת. אני אומר זאת בתורת הקדמה, שחשוב לדעת אותה. כבר הזכרתי את הדבר בשיעורים הקודמים, אולם כעת ברצוני לבסס זאת. אביא כמה עדים, מגדולי ישראל, אשר כותבים כך.

המקור הראשון לכך, הוא הרשב"ץ בספרו מגן אבות, זהו מהר"ר שלמה בן צמח, מצאצאי הרמב"ן. הבאתי בעבר את דבריו במאמר יושב תהלות ישראל, שנדפס בספר תהלים שבהוצאת תורת אבות, בימים ההם... [שנת ה'תשנ"ג].

האמת היא, שהייתי שמח לומר את הפיוט הזה, לפני 'ברוך שאמר', בכל שבת ושבת. אבל זה לא מתאים מבחינת הציבור, אי אפשר להכביד על הציבור. ובפרט שאינם מכירים זאת כלל, וזה לא מודפס בשום סידור.

אבל עלה בדעתי רעיון, עכשיו מתוך שאני חושב יותר על כך, אולי בשבת שלפני היאר צייט של אבא מארי זצ"ל, שחל ביום ו' במנחם-אב, נאמר את הפיוט הזה. בשבת אחת. **אַחַת בְּשָׁנָה יִכָּפֵר עָלָיו** [שמות ל', י']. פעם אחת בשנה, זה לא טורח ציבור. כבר יבינו זאת. בלי נדר. נקוה שנזכור.

שאלה מהקהל: למה דוקא אז?

תשובת מרן שליט"א: כיון שזה בא מאבות אבותיו של אבא מארי זצ"ל, הוא דור חמישי ממנו, מתאים לומר זאת באותה השבת.

שאלה מהקהל: הוא גם חיבר את הפיוט שלפני 'נשמת'?

תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל לפני נשמת כל חי, ישנו חשש הפסק. [ובני משפחתנו נמנעו ולא נהגו לאמרו מהאיי טעמא. הם הנקראים "בני יהודה". אבל "בני משה" היו אומרים אותן]. זהו אותו המחבר. יש לו עוד פיוטים. וכמה חידושים שעודם בכת"י. לגבי הפיוט שלפני נשמת כל חי, מצאנו לכך פתרון אחר, לומר זאת כאשר אומרים נשמת כל חי כאשר מישהו ח"ו נמצא בצרה, והוא אומר זאת בציבור, אז הוא יכול להקדים ולומר זאת, כי אין חשש הפסק. כבר הדפסנו זאת בעבר. [העתק מובא בסוף החוברת עמ' 23. העורך].

מהרי"ץ מביא עניין זה בעץ חיים [ח"א דף ק"ל ע"ב] בזה"ל, קבלה מרבי' יהודה החסיד, ששבח זה מסוגל על כל צרה שלא תבוא, לקבל האדם על עצמו שכשינצל ממנה לומר 'נשמת' בתודה וקול זמרה בפני עשרה, ובו נפצו וניצולו רבים, והוא בדוק ומנוסה ע"כ.

לפני כן במאמר שם [דף כ"ד] הקדמתי כך, מכל מקום, אין בנו מי שידע להבחין ולהבדיל בחילוקי הנגידות שבטעמים, זולתי בין המעמידים (כגון עולה ויורד, אתנחא, רביע גדול) לבין המפסיקים (כגון דחי, רביע קטן ורביע מוגרש, צינור) (או המפסיקים מעט, דהיינו שני שופרות, ושופר אחר טפחא) לבין המוליכים (כגון צינורית, שופר) אבל לא ביניהם עצמם. גם הבקיאים ביותר, לא ידעו להבדיל את החילוקים שבין הטעמים. הכי הרבה, ידעו להעמיד, או להפסיק. הם לא ידעו את פרטי הפרטים.

והבאתי שם, כי גם הרשב"ץ, שהיה ספרדי, כותב [בס' מגן אבות דף נ"ה ע"ב] כי בעל המסורת היה יודע כי ראוי להיסמך להפסיק סוף פסוק, מארכה. ולדרגא, תביר. ולזקף קטן וסגולתא ואתנחא, שופר ישר. ולפשטא, שופר מהופך. ולקרני פרה, ירח בן יומו. ואין אנחנו מבדילים בזה.

דהיינו, לכאורה ישנה שאלה, למה רואים בשיטה, באופן שיטתי, שלפני סוף פסוק ישנו טעם מארכה? מדוע שלא יהיה שופר הולך? מה זה משנה? כמו כן, למה לפני תביר, יש דרגא? אינני נכנס כעת לפרטי הפרטים, הדק היטב, רק להסביר מה שכתוב כאן, כיון שכפי שאמרתי אלו דברים שאין להם שיעור, ואין להם קץ וסוף. למה לפני זקף קטן וסגולתא, יש שופר ישר? מה ההבדל? למה לפני פשטא, יש שופר הפוך? אם יהיה שופר ישר, זה לא טוב?

ולמה לפני קרני פרה, יש ירח בן יומו? בתורה, יש רק 'ירח בן יומו' אחד, בפסוק אלפים באמה [בפרשת מסעי]. ולפני כן, יש ירח בן יומו. מה זה אומר? הוא נקרא כן, בגלל שיש לו צורה של ירח. ואם תהיה שם מארכה, או שופר הפוך? למאי נפקא מינה?

אומר הרשב"ץ, אנחנו לא מבדילים בכך. ולא בין רביע וקדמא ואזלא וגרישין, זקף גדול. ולא

בין פזר גדול וקרני פרה. ובשלושת הספרים (תהלים משלי איוב) יש זרקא בתחילת התיבה ובאמצעה. וכן יש פזר גדול, כתנועת שלשלת. ושופר מהופך למעלה, ופסיק, תנועתו כתנועת הרביע.

והמשוררים במקדש, היו יודעים אלו ההבדלים. שרו את המזמורים הללו בבית המקדש, והם בזמנו ידעו להבדיל. א"כ לגבינו בעצם זה לא אומר כלום, אבל זה לא שהדבר סתם. בבית המקדש, המשוררים הלויים היו בקיאים, הם היו יודעים את ההבדלים, וממילא היתה לכך משמעות. ולא קיבלנו. ובאורך הגלות אבד כל זה.

בהערת אגב, אולי ישנה ט"ס בדבריו. הוא אומר, כי בספרי אמ"ת, 'יש זרקא בתחילת התיבה ובאמצעה'. זה לא 'בתחילת התיבה ובאמצעה', בכל אופן לפי הספרים הידועים לנו. יש 'בתחילת התיבה או באמצע', אבל יש גם 'או בסוף'. לראשונה קוראים זרקא, או צינורית, ולשנייה קוראים צינור. ויש גירסאות נוספות. בספר תהלים, כאשר ישנה צורת זרקא בסוף התיבה, זהו מה שנקרא אצלינו 'תפֿרֿקֿן', מפרידים שם. ואם זה בהתחלה, זהו טעם מוליך.

האמת היא שקצת קשה לי, יש בטעמי אמ"ת גם זרקא ושלשלת, והדבר מעניין שלא מתייחסים לכך. למרות שיש לנו בתורה, טעם זרקא, עם סלסול. וכן שלשלת, עם ניגון מיוחד. למה לא עושים זאת, גם בספרי אמ"ת? בספר תהלים? למשל בפסוק, יִתְפָּשׂוּ בְּמִזְמוֹתָיו תִּשְׁבּוּ וְתִהְיֶינָה יָי, ב'. ישנו שם טעם שלשלת. הרי כאן זה לא חסר לנו, אנו יכולים לעשות את הניגון הזה עצמו, גם בספר תהלים, ומשלי ואיוב. למה לא עושים זאת?

אינני יודע. לא שמעתי אף אחד, אפילו מן הבקיאים ביותר. הם רק מפרידים. זה הכל. גם בספר משלי, וגם בספר איוב. שלשלת וזרקא, זה לא משמעותי. הכי הרבה, מפרידים. אבל

שערי יצחק – השיעור השבועי

העד השני, זהו בעל ערוגת הבושם, שהיה מדקדק גדול מארץ איטליה, שמו הר"ר שמואל ארקולטי. הוא היה מפורסם, ומקובל על כולם, והוא כותב כך [בפרק שבעה ועשרים]. הבאתי קטע אחד מדבריו מאחד מן השיעורים הקודמים, אבל הוא מאריך בעניין זה בכמה פעמים. הפרק הוא, 'ביאור דרכי הטעמים, איך היו למאורות'.

הוא כותב כך, כמעט שעברתי מהם, כי לא מצאתי את שאהבה נפשי, והוא דרך הניגון המיוחס להם, קול י"י בהדר וכו'. אקרא רק קטעים קצרים מתוך דבריו. אוי נא לנו, כי מאז גלינו מארצנו מפני חטאינו, הקל קול יעקב. ובאורך הגליות שרים כחוללים בישראל חדלו. ומה כוחי כי איחל, אם אין אתנו יודע עד מה משיר ציון, מי יערוך לפנינו יחסיו וחין ערכו, מי ידריכנו בנתיבותיו, הלא נשכבה בבשתנו וישחו כל בנות השיר.

בהמשך [בד"ה דע] הוא כותב כך, המחברים ביקשו חשבונות רבים בטעמי צורות הטעמים ושמותיהם, וילאו למצוא הפתח, כי חשבו לכוונם אל הניגונים ולא יכלו, מרוב התחלפותם בין בני הגולה, לא ראי זה כראי זה בניגוניהם בארצותם למיניהם. בכל ארץ, עושים ניגון אחר.

כבר אמרתי לכם בשיעור שעבר, שראיתי בספר טעמי המקרא, להר"ר שמואל ויינפלד [ירושלם ה'תשמ"א], שהביא בסוף ספרו תוים וניגונים, ישנן רשימות של ניגונים, ורואים איך כל עדה עושה אותם בצורה אחרת. אפילו בארצות הספרדים. הוא מביא את כל העדות, ספרדים, אשכנזים, ותימנים. מדף קמ"ט הוא מביא 'טבלה להשוואת נוסחאות של טעמי המנגינה'. בבלי, בוכרי, פרסי, סורי, מרוקני, גברלטרי, איטלקי, ספרדי צרפתי, ספרדי אמסטרדם, ספרדי מצרים, אשכנזי. כל אחד, משהו אחר.

את הניגון, לא עושים כלל. בעניין זה, קשה מאד לומר שהדבר נשכח, שהרי זה לא נשכח. אני בעצמי יכול לעשות זאת לבד, דהיינו כמו בקריאת התורה, וכמו בנביאים, אפשר לעשות זאת גם שם.

גם בשיר השירים, ישנו טעם זרקא, ואף אחד לא עושה אותה. בְּאֵתִי לְגַנִּי אֶחֱתִי כֶּלֶה שִׁיר השירים ה', א'. עד לפני כמה שנים, אף אחד לא עשה זאת. עד שאני חידשתי זאת [עניין שיעור מוצש"ק ויגש ה'תשע"ד, ומוצש"ק נצבים ה'תשע"ה]. לגבי עניין זה, היה לי בס"ד את העוז לחדש את הדבר, כיון שנראה לי, שלגבי עניין זה, בודאי שהדבר נשכח. והסיבה היא, כי אבותינו היו אומרים את הכל בעל פה, ומכיון שישנה רק זרקא אחת בשיר השירים, שכחו אותה. וסימניך, בתימנית אומרים 'לנגן', מנגנים, 'יִגְנוּ'. 'באתי לגני'. מי שירצה, יהיה לו סימן. 'באתי לגני', צריך לנגן.

הערה מהקהל: זכורני שאצלינו (בביהכ"נ ברמת השרון) היו עושים זאת.

תשובת מרן שליט"א: אשריכם. אם המדובר לגבי זקנים בדור שעבר, אז זה טוב. אבל יכול להיות, שעשו מקרוב כך, כיון שכיום הם כבר רגילים להסתכל בספרים. אבל עכ"פ בדור שעבר אצלינו, היו אומרים הכל בע"פ (לכן לפעמים הם מתבלבלים בפסוקים הדומים, וחוזרים או מדלגים), לכן נשכח האחד הזה.

אולם לגבי ספר תהלים, ישנם הרבה זרקות כאלה, ובתורת שיטה בודאי שאף אחד לא עשה זאת. אולי לגבי ספר תהלים נאמר, כיון שהם אמרו זאת בעל פה, לא זכרו היכן זרקא והיכן שלשלת. אבל ספר משלי וספר איוב, קוראים מתוך הספר, ובכל זאת לא ניגנו. אינני יודע, מה היא הסיבה.

נחזור לעניינינו, העד הראשון, זהו הרשב"ץ שהבאנו לעיל.

לאחר מכן [בסוף הדף הבא], בעל ערוגת הבושם כותב כך, ומאחר שאחת מהוראות הטעמים הוא הניגון כאמור, וקולות הניגון מתחלפים עד השמינית, וממנה ולמעלה והיא בכלל, גבוה מעל גבוה שומר, כנודע לבעלי החכמה ההיא.

מה הפירוש, 'בשמינית'? אמנם אינני מתעסק עם ניגונים, אבל שאלתי את אלה שיודעים ומתעסקים בעניין, ואמרו לי, שישנם צלילים מסויימים של תוים. דו, רה, מי, פה, סול, לה, סי. עושים כל מיני קולות שונים, בכמה דרגות. צלילים, סולמות, עולים ויורדים, כל מיני. זה פירוש הפסוק, לְמַנְצָח עַל הַשְּׁמִינִית וְתַהֲלִים י"ב, א'. דהיינו, ישנם שמונה כאלה.

שאלה מהקהל [מסוף השיעור]: לגבי התוים, הרי ישנם שבע צלילים, ולא שמונה?

תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל בכל פעם עושים את השמיני, שהוא תחילת הסיבוב הבא. ישנם שבע צלילים, והם גומרים עם ה'דו' הבא. או אולי ישנם שמונה סולמות. אינני יודע. אני לא בקי כלל בדברים הללו, אבל כנראה שבכל פעם צריך להתחיל את הבא, בכדי להראות את ההבדל מן הקודם. או שישנם עניינים נוספים.

מי שיראה בספר שלטי הגיבורים במהדורא החדשה, בהערות הם מרחיבים על זה קצת [כגון בדף מ"ט הערה 67]. יש לו פרק שלם, להסביר את הדברים הללו. לא נכנסתי לנושא הזה, כיון שזה לא התחום שלנו.

לכן באו הטעמים תחת האותיות, להורות על הקולות הכבדים אשר בשפל ישבו, ועל האותיות להורות על הקולות החזקים אשר יעלו אבר כנשרים. ברצונו להסביר, מדוע ישנם טעמים למטה, וישנם טעמים למעלה?

וניגוני אלה ואלה, נשכחו מאומתנו. כי מעת חרבן ראשון, היו הלוח וחסור העניינים המסוגלים. והעד, הוא מביא ראיה לכך, בית גרמו על מעשה לחם הפנים, ובית אבטינס על

מעשה הקטורת, ובית קמצר על מעשה הכתב, והוגרס בן לוי שלא רצה ללמד פרק בשיר. כידוע מהמשנה במסכת יומא. ובחרבן בית שני, ספו תמו, עד יעמוד כהן לאורים.

שאלה מהקהל: מי אומר את הפירוש הזה, לגבי הפסוק 'למנצח על השמינית'?

תשובת מרן שליט"א: נראה לי שגם הוא בעצמו רומז לזה כאן, וכמדומני כי גם בספר שלטי הגיבורים להר"ר אברהם רופא, האריך על כך. צריך לחפש שם, או בספרים אחרים. ואולי טעיתי. [כנראה נתחלף לי ממה שכתב ר' פתחיה רגנשבורג, כי עָשׂוּר פירושו עשרה ניגונים על השמינית שמונה ניגונים, כמו שהבאתי בס"ד בתשובותי ח"ד לגבי אמירת מזמור תמניא אפי קודם ערבית דמוצאי שבת אות ט' ד"ה ובאוצר. יב"ן].

בספר שלטי הגיבורים, ישנו 'מאמר הלשון' [במהדורא החדשה דף תר"ב], והוא מביא שם את דברי הר"ר אליהו בחור, והר"ר שמואל ארקאוולטו, האומרים כי הטעמים לא נעשו להורות על הפסקה או על המשכת העניין לבד, אך באו עוד להורות על הניגון ועל השיר להנעים הקריאה. ואח"כ הוא מביא את מה שהבאנו בעבר בשם הר"ר אברהם אבן עזרא, כל פירוש שאינו על דרך הטעמים, לא תאבה לו ולא תשמע אליו. כי בעל הטעמים ידע בפירוש יותר ממנו. ומה שרש"י אומר בכ"מ, אלמלא טעם פסוק זה, לא הייתי יודע לפרשו.

ובסוף דבריו הוא כותב כך, אך במה שהאמינו המדקדקים האלה, לדעת הבדל קולות הזימרה אל נכון וכו', ולקרוא לטעם זה שם של קול פשוט מהשמונה הכתובים שם, שוב הפעם, כנראה המדובר על השמונה תוים האלה, או מורכב מהם כהלכה כמו שהוריתי לכם באצבע, טעו בחשבונם. כי ה' העלים ממנו זה.

הוא אומר הסבר לכך שהדבר נשתכח, הדבר אינו סתם, אלא הקב"ה עשה בכוונה שישכחו מכך. כדי שלא ישתמשו אחרים בלתנו, בשיר

שערי יצחק – השיעור השבועי

לא אכנס כעת לנושא הזה, כבר דיברתי על כך בזמנו ושיעור מוצש"ק שופטים ומוצש"ק ראה שנת ה'תשע"ז, חשבתי שאדבר על כך גם בשיעור זה, אבל אני רואה שלא יספיק הזמן, אז אולי בשיעור אחר. כיון שעניין התביר, צריך לדבר עליו בנפרד. בכל אופן, כך הם שואלים, מדוע רש"י אומר שניגון התביר הוא ממשיך את זה הלאה. הרי הפוך, זה חוזר ועוצר.

והוא עונה על כך, ואין זו קושיא, שהרי נגינת הטעמים נשתכחה בגלותינו. מה אתה שואל שאלות על רש"י, למה זה כך? אצל רש"י היה ניגון אחר, ואצלך יש ניגון אחר. אין מקום לקושיות כאלו. ואין נגינת הטעמים שזה בישראל, אלא נהרא נהרא ופשטיה.

אם כן, יש לנו כאן ארבעה עדים. הרשב"ץ, ובעל ערוגת הבושם, ובעל שלטי הגיבורים, ובעל ספר בגדי אהרן.

כעת נראה, מה אומרים על כך חכמי תימן.

הרה"ג שמעון צאלח זצ"ל, בהקדמתו לתאג חזון שמעון [במבוא דף ז'] כותב כך, כאשר נתתי לבי לדרוש על כל אשר נעשה בעניין הנקודות, שיש אנשים קורין לחולם כמו צירי. ישנם מחזות כאלה, שאצלם החולם הוא כמו צירי. ושמעתי מפי זקנים, שזה מסיבת המים, ולא אבין.

הוא אומר, לא הבנתי מה הם אומרים, שזה בגלל המים. הוא צודק שהוא לא מבין, כיון שהדבר איננו מדויק. אינני יודע, מי לא דייק, אלו שאמרו לו זאת, או מי ששמע. לא אומרים זאת לגבי החולם והצירי, אלא על הקו"ף והגימ"ל. דהיינו, מה שהם לא מבטאים את הקו"ף ואת הגימ"ל, זה בגלל המים. לכך ישנו מקור. כי המים, משנים את הביטוי. הבאתי זאת בנפלאות מתורתך [פרשת קרח דף שע"א]. גם אני שמעתי זאת מן הזקנים, אבל לא על החולם והצירי, אלא על הקו"ף והגימ"ל, כדבר האמור, ויעוש"ב [בדיבור המתחיל ומבטא].

תושבחות זה. אם היהודים היו יודעים את המנגינות הללו, אזי הגויים היו לומדים זאת מהם, וגם הם היו מחקים אותם. לכן הקב"ה רצה שזה ייעלם מן העולם, שהדבר יאבד. בביאת משיחנו, תשוב עטרה לישנה, וילמדו אותנו כהנינו לוינו ונביאנו במצות ה' הקולות הניאותים אל הזימרה, המיוסדים על זרקא שרי וכו', הוא מביא זאת כך, כפי שמתחילים בספרים את הניגונים, [שרי היינו סגולתא], אשר שכחנו בגלותינו, ה' יחוס ויחמול עלינו, אמן.

שאלה מהקהל: מדוע הגויים לא יכלו ללמוד זאת בעבר, כשהיה בית המקדש קיים, הרי הם שמעו את הלוויים מנגנים בחילוקי הטעמים, כמבואר לעיל?

תשובת מרן שליט"א: לא. הדבר אינו מצוי.

שאלה מהקהל: אבל חוץ מן הלוויים, כל עם ישראל קרא בתורה, א"כ גם הישראלים ידעו מכך.

תשובת מרן שליט"א: נכון. כל עוד שהיינו בארצנו, לא שכיחים היו גויים שישמעו וילמדו. אבל בגלותנו שאנו מפוזרים בין האומות, הדבר יתכן. לכן הוא אומר, שה' השכיח מאתנו. אין הכי נמי. בדרך הטבע, באופן נורמאלי, היה צריך להיות שנזכור זאת, אבל רצון ה' היה לא כך, והוא עשה שהדבר יאבד.

העד השלישי, זהו הספר בגדי אהרן, להר"ר אהרן פרץ. הוא כותב [בדף כ"ה] כך, נגינת הטעמים, נשתכחה בגלותינו, ואין נגינת הטעמים שזה בישראל, אלא נהרא נהרא ופשטיה.

לאחר מכן הוא מדבר על ניגון הטעם תביר, יש מקשים על מה שכתב רש"י בכאן לפירוש ניגון תביר נמשך לפניו, והרי ניגון תביר אדרבה נמשך לאחריו, למלת ילבשם, ומפסיק אותו ממלת יתחתיו.

ממשיך הרש"צ וכותב, וכשבאו אצלינו מאנשי עיר בעדאן וסביבותיה לעיר צנעא, ישנה עיר בארץ תימן הנקראת בשם בעדאן, היא נמצאת בדרום, רחוק, מחוז שרעב, וכאשר הם באו לצנעא, וישבו אצלינו מדת זמן מה, וראו שהם לא צודקים בקריאת הגימ"ל, והחולם, הכוונה לאנשי כמו לאנשי שרעב, התחילו לתקן מבטאם בלי כל התנגדות, וידעו שזה האמת.

דרך אגב, גם לגבי הנעימה המיוחדת של השגדרים, מצאתי שכתב הר"ר אברהם ערוסי הלוי זצ"ל, כי בעיר שגאדרה, יש להם מים מתוקים שלא נמצא בשום מקום בארץ תימן, ואפילו לא בארץ ישראל. לכן יש להם קול נעים, כקול כינור. כך הוא כותב. הבאתי את דבריו בהסכמה שכתבתי לסדרת הקלטות "תורה נעימה", של קריאת התורה. העתקתי שם את לשונו.

ממשיך הרש"צ ואומר, ושמעתי עוד, שבזמן שהיה מצור על העיר צנעא, ירד רב אחד מובהק לעיר גבלה, והיה שם מלמד, והדריך אותם לשלמות המבט הן בנקודות והן באותיות, והלכו אחריו כמעט כל העיר, ואפילו היום עדיין יש מקפידים אפילו הנשים לבטא הגימ"ל בדיוק.

הוא בא להסביר, דבר מעניין. כיצד במבטא אחד המקומות במחוז שרעב, פתאום ישנה עיר בשם גבלה, שמבטאים באות גימ"ל דגושה, כמו במחוז צנעא ורוב המקומות בתימן? לכאורה, הם היו צריכים לומר גבלה? הרי הם שרעבים? מה קרה להם? אז הוא אומר ששמע, שכאשר היה מצור על העיר צנעא, אז אחד מהרבנים, הגיע אל העיר שם, והוא דרש שם, ולימד אותם. ממילא, העיר הזאת נשתנתה, מיתר הסביבה. כיון שהוא היה צנעאני.

אבל כנראה, אנשי העיר הזאת, אינם יודעים זאת, כיון שיש להם כיום הסבר אחר לכך. הם חושבים, כנראה יש הוכחות, שבעבר היתה העיר גבלה בירת תימן. ואח"כ נשתנה הדבר,

והלכו לצנעא. אינני יודע כעת, מה היא האמת. בכל אופן, כך אומר הרב שמעון צאלח.

כפי שכבר אמרתי לכם בשיעור הקודם, חבל שהסגנון שלו היה לא כ"כ ברור. ישנם אנשים כאלה. אני הכרתי אותו, הוא היה תלמיד חכם חשוב, בעל הבנה, וידע גם הרבה דברים במסורת. אבל, היה קשה לו לכתוב זאת.

אומרים, כי בדרך כלל, לאשכנזים אין סגנון צח בספריהם, ולספרדים יש סגנון יותר יפה ובהיר. למשל, בעל ערוך השלחן, יש לו סגנון יפה, ואומרים כי הסיבה לכך היא, כיון שבמקור הוא ספרדי. למרות שבעצם הוא כבר היה כמה דורות בליטא. גם החזון איש, המקור שלו ממשפחה ספרדית, בעל הפרדס, משפחת אפשטיין. גם ערוך השלחן, הוא ממשפחת אפשטיין, שהם בעצם משפחת בנבנישתי, בעל כנסת הגדולה. לכן, נשאר להם בטבע, צחות הסגנון. יש להם כשרון בלשונם.

אבל לגבי האשכנזים, לפני עשרות שנים ראיתי באחד הספרים, כי הקולמוס שלהם לא מסוגל לבטא את העומק שברעיונות שלהם. דהיינו, הם לא יכולים להעביר בכתב, את עומק המחשבה שלהם. אין להם את הכשרון הזה. הם לא מסוגלים לבטא ולהביע זאת בכתובה.

גם אצל הרש"צ, היה משהו כזה. אבל ברוך ה', ישנם דברים רבים שרשמתי ממנו, שאמר לי בעל פה. אולי אכן קשה להבין את מה שהוא כתב, אבל בכל אופן, אני מבין אותו, כיון שהיכרתי אותו.

לאחר מכן ובדף ח"ז, הרש"צ מביא את כל כללי הטעמים, כפי המסורת שלנו. אביא רק קטעים מדבריו, הנוגעים לעניינינו, שמות הטעמים המפסיקים, אזיל ואתי, יפרקין. הוא כותב זאת, כפי שלימדו בתימן, בלשון ערבית. "יפרקין" היינו, יפסיקו. מפרידים. או ירזמין. דהיינו, יעמידו. לפעמים זה מעמיד, ולפעמים זה

כותב, נגינתם בתחנון ובקשה, כמו [שמות ה', ט"ו] לְמַה תַּעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ.

חושבני שהוא צודק מאד, בהגדרה הזאת. האנשים לא יודעים, הם עושים, כאילו זאת ג"כ טפחא. למה תעשה, כה, לעבדיך. וכן בפסוק, וַיִּקְרָא לָהּ נָבַח בְּשֵׁמוֹ [במדבר ל"ב, מ"ב]. הם עושים, וַיִּקְרָא לָהּ, נובח, בשמו. כביכול, זאת עוד הפסקה. אבל המדויק יותר הוא, שהניגון הוא מתחנון [מין שליט"א מדגים זאת]. במלה 'תעשה', זאת לא הפסקה, אלא כמו ניגון של אדם המתחנון ומבקש משהו. מצאתי לכך מקור, בספר מחברת הערוך, להר"ר שלמה פרחון. אולי אביא זאת בהמשך.

דרך אגב, חושבני כי ישנה טעות בדבריו. הוא כתב לפני כן, שהרביע נגינתו כבדה ומיושבת. אבל לכאורה, צריך להיות ההיפך. כי כפי שאמרנו, הזקף הוא יותר מן הרביע. אבל אצלו זה הפוך.

בהמשך [דף ט'] כותב הרש"צ כך, מדרך הדקדוק, אין הפרש בטעמים המפסיקים, לעניין דגשות בג"ד כפ"ת שמבטלין רפיותן. אבל בעניין ההעמדה וההפסקה, יש הפרש. והוא, כי סוף פסוק, מפסיק יותר מהאתנחא. והאתנחא, מפסיקה יותר מהזקף גדול או הקטן. קטן, מפסיק יותר מהרביע. והרביע, יותר מהפזר. והפזר, יותר מן התביר וכו'.

בקיצור, הוא עושה חילוקים בין הטעמים הללו. אינני יודע, האם הוא כתב זאת, כפי המסורת שהוא שמע. מישחו אמר לי, שהפסקא הזאת המובאת שם, לקוחה מתוך ספר מסלול. אינני בטוח בכך. אולי בספר מסלול, כתובים דברים דומים. יותר נראה, שהוא צירף כאן דברים.

בכל אופן, רואים מדבריו, כפי שכבר אמרתי בזמנו את מה שרשמתי בשמו, מה שהוא בעצמו אמר לי, שהוא זוכר את הנעימות הארוכות והסלסולים, רק שהוא שכח את הטעם של הפזר, כמו שלימדו המדקדקים בדור שעבר.

מפסיק. הדבר תלוי, אם יש לאחר מכן טעם רביע. זרקא, תפרק. דהיינו תפריד, עושים הפסקה.

לאחר מכן הוא כותב בקשר לאזיל ואתי, הנגינה שלהם מיושבת.

בהערה 12, הוא כותב כך, הטפחא, יש בנגינתה שני סוגים. האחד, כשהיא לפני אתנחא, היא מיושבת. והשני, כשהיא לפני סוף פסוק, היא קלה.

בהערה 16, הוא כותב לגבי השלשלת, צורתה כצורת הציור שבתכלאל, לעניין התרועה. ותמיד היא באה בתחילת פסוק. ונגינתה בהרעדה כמו תרועה.

טוב מאד שהוא כתב כך. כי לצערינו, רבים לא יודעים זאת. הם עושים איזה סלסול, כביכול כמו זרקא, או שתי זרקות, לפי דבריהם. אבל, זה לא מדויק. הניגון הוא, ניגון רועד, ממש כמו התרועה. מי שמדייק, יודע זאת.

לאחר מכן [בהערה 17] הוא כותב לגבי אתנחא, נגינתה מיושבת בכבדות.

ובהערה 21, לגבי סגולתא, שהיא תרזים, והם שלש נקודות בסוף התיבה, ונגינתה כבירה.

ובהערה 23 הוא כותב, פזר, נגינתו בהרחבה. מישחו יכול להסביר זאת? אי אפשר להסביר במלים את הדברים.

ובהערה 24, הוא כותב לגבי רביע, נגינתו כבדה ומיושבת.

ובהערה 25, לגבי תביר, נגינתו קלה כשמו, והוא קו מלמטה נוטה לשמאל ובאמצעו נקודה. ובהערה 26, לגבי תלשא ימין, נגינתה מיושבת.

לגבי תרי טעמי, הוא כותב שהם שני קוים נוטים לימין. כמובן שזאת טעות בכתובה. הם לא נוטים לימין, אלא לשמאל. ובהערה 27, הוא

במלים אחרות יוצא, לפי דבריו, שמקובל שהיה במסורת עד הדור האחרון, בכל אופן אצל המדקדקים, חילוקים בניגונים. כפי שהוא מגדיר זאת שם, כבד, מיושב וכו'. ניגונים וסלסולים. לא כמו אצלינו, שהכל הוא אותו הדבר. אנחנו בדור שלנו, איננו מבדילים כמעט בשום דבר.

אותו הדבר, הדברים מקבילים למה שאמר הרה"ג יחיא אלשיך זצ"ל, כפי שהבאתי בעבר [מוצש"ק שופטים ומוצש"ק ראה שנת ה'תשע"ז], שהיו החילוקים הללו, והוא בעצמו השמיע ניגונים מסויימים. הוא הוסיף, כי מה שרוב הציבור איננו יודע את הניגונים הללו, העדיפו חכמי תימן כך, למרות שיכלו לעשות שילמדו אותם שלוחי ציבור שידעו את הניגונים, אבל אז יצא כי בסופו של דבר רוב הציבור שיעלה לס"ת לא יקרא, החזנים הם שיקראו. לכן העדיפו לקיים דינא דתלמודא, שכל הציבור העולה לתורה יקרא בס"ת, אפילו שלא ידעו את החילוקים שבין הטעמים, העיקר שכל אחד יקרא. לכלל הציבור, באופן כללי אלו דברים דקים, לא יכולים לזכור אותם. דהיינו, בעצם היה ונשאר לנו במסורת חילוקי הסלסולים הללו, אבל רק יחידי סגולה יכלו לעמוד בכך, לכן העדיפו כך. זה נשמע דבר נאה ומתקבל.

דברים דומים לכך, כותב בנו הרה"ג נתנאל אלשיך שליט"א בשמו, בהקדמה לחומש תורת אבות [חלק בראשית, דף י']. אקרא את דבריו, ואומר כמה הערות על הדרך.

הוא כותב כך, במחברת התיגאן שבלשון הקדש כתוב, שהפזר מפזר את הקול ומגביהו. ומכאן נראה, שהיה שינוי בנגינת הטעמים בין המעמידים, אלא שנשכחו מהציבור במשך השנים. ולכן אין שומעים היום הבדל בקריאת הציבור, בין פזר לזקף, ובין תלשא ימנית וכדומה.

הוא מביא, כי כבר במחברת התיגאן כתוב, כי הפזר מפזר את הכל. היום בזמנינו, הדבר לא נשמע. אף אחד אינו מבין, מה זה? לא מכירים את החילוק הזה. אצלינו, פזר זה אותו הדבר כמו זקף, וכמו תלשא ימין.

הרב נתנאל אלשיך הביא רק את ההתחלה, במחברת התיגאן כתוב את כל החילוקים הנוספים.

דרך אגב, מקודם אמרתי שבעדות האחרות לא מנגנים נכון את החילוקים. ברצוני לתת דוגמא לכך. למשל, את האתנחא, הם עושים ניגון קצר. אולם מכל הספרים מובן, שלא אתנחא יש ניגון ארוך. כגון הר"ר אברהם דיבלמש, בספר דקדוק. קוראים לספר גם בשם מקנה אברהם. הוא היה קדמון. הוא כותב, למה זה נקרא בשם אתנחא [הוא כותב 'אתנחתא'. כך הם קוראים לטעם הזה].

וזה לשונו, נקרא כן, כי הוא מנוחה עם אנחה, כדמות האדם שטרח ואח"כ ישב ויאנח. וצורתו מעידה, כי היא למטה מן התיבה, חתיכת קו סבובי מימין וחתיכת קו סבובי משמאל, ולמעלה לצד שמאל כדמות קוץ. דהיינו, הצורה מראה על כך. חצי סיבוב ימני, ועוד חצי סיבוב שמאלי, ובליטה למעלה. וכאילו היא קערה כפויה על פיה וכו'. והוא כדמות עשיית אנחה, מהאיש שטרח וישב. כאדם שעשה עבודה קשה, והוא מתיישב ונח. ונגינתו דומה לזה, כי הוא הפסק גדול מן הפסק הזקף קטן.

גם כיו"ב במחברת התיגאן [דף ע"ב] כתוב כך, אתנחא, היא מכל טעם נחה, ריחה נודף כשמן המשחה.

נו, רואים א"כ כי אתנחא זהו ניגון כבד וארוך, וזה דוקא כפי שאנחנו מנגנים. לכן אני אומר, כי למרות שנשתכחו מאיתנו הניגונים, אבל מה שנשאר לנו, זה אמיתי. אבל אצלם, נראה ששום דבר לא נשאר מקורי.

ממשיך שם בתורת אבות וכותב, ואתנחא, גם אם היתה לפני סוף הפסוק, היה מאריך בה, שהרי היא מחלקת את הפסוק.

אביו הרה"ג יחיא אלשיך, היה מאריך באתנחא שלפני סוף פסוק. אמנם זה לאו דוקא הוא, יש עוד מדקדקים העושים כך. בדרך כלל, המקובל הוא, שבאתנחא הבאה בסוף בסוף, עושים אותה 'כסרה', דהיינו שוברים אותה כרגיל, ותו לא. אבל ישנם כאלה, המתחילים אותה בניגון אתנחא, וגומרים אותה עם שבירה. הדבר נראה נכון. לא התרגלנו לקרוא כך. זה גם דבר קשה, יש בכך מאמץ, לעשות לעשות חצי כך, להתחיל אתנחא, ולגמור עם שבירה.

שאלה מהקהל: צריך לעשות כך?

תשובת מרן שליט"א: חושבני כי מי שיעשה כך, ייקרא מדקדק מובהק, ויקבל שכר.

הערה מהקהל: בנעימה שגדרית, הדבר כך באופן קבוע.

תשובת מרן שליט"א: מצויין.

ממשיך הרנ"א וכותב, וכן בשלשלת, היה מטעימה בהארכה ובהרמת קול כצורתה. וכן התביר, היה מפסיק בו הפסקה מועטת.

לגבי שלשלת, זה לאו דוקא הוא, זה לא מיוחד אליו. כל מי שמדקדק, עושה כך את השלשלת. קיבלתי כך בפשיטות גם מאאמור"ר זצ"ל. ולגבי התביר, שזו הפסקה מועטת, הוא מציין זאת כדבר המיוחד לאביו, ובכך הוא קצת צודק, לא ממש, כי אכן למעשה רוב הציבור גם בעיר צנעא עשו הפסק רגיל. היום בזמנינו, הדבר קצת נשתנה. אבל בעבר, רובם היו מלמדים, שהתביר הוא 'ירזים', דהיינו מעמיד. לעשות בו הפסקה קלה, זה עניין של דייקנים. וכל שכן שגדרים.

ובהמשך הוא כותב, ואחרי פטירתו שמעתי מאחד המנחמים, שלפני כמה עשרות שנים,

ולמשל נוסף, תלשא שמאל, הניגון הוא ארוך, ואח"כ בא רפה. היתכן? הדבר מראה, שזה צריך להיות מחובר.

בהמשך כותב הרב נתנאל אלשיך [שם] כך, אולם מי שהיה שם לב לקריאה של א"מ – אבאדמארי – זלה"ה, היה מבחין שהיה הבדל בהארכת הנגינה ובנעימה בין כמה טעמים, כגון הרביע ארוך יותר, שהרי כשמו כן הוא. ואלו זקף קטן, העמדתו קצרה יותר. וזקף גדול, מאריך בנעימה יותר מזקף קטן. זה בסדר. הזקף גדול, יותר מן הזקף קטן. אבל שהרביע יותר מהזקף, אינני יודע, מסתברא שזה בהיפך. אבל כפי שאמרת, כנראה יש בכך חילוקי דעות.

ומהרי"ץ בפרשת בהעלותך, בפסוק והמן כזרע גד הוא [במדבר י"א, ז'] כתב, שתיבת 'זעינו' בתיגאן בזקף גדול, כמי שמרים קול, ראו באי עולם על מה מתלוננים בני. מדברי מהרי"ץ רואים, כי אצלו היה משמעות לזקף גדול.

כתוב שם בפסוק, וְהָמָן כְּזֶרַע־גֶּד הָיָה וְעֵינָיו כְּעֵינֵי הַבְּדִלָּה. כך לפי ספרי התיגאן. לפי הדפוסים, בתיבת 'זעינו' ישנה טפחא. בא מהרי"ץ ואומר, לא, המלה 'זעינו' היא בזקף גדול, לפי התיגאן. והדבר בא להגיד, 'כמי שמרים קול'. כביכול, גוער בקול רם, בדרך מוסר. הקב"ה אומר, בני, על מה אתם מתלוננים. תראו איך המן הוא כמו זרע גד, וצבעו ומראהו כעין הבדולח. אהה, כל כך יפה. משמע מדברי מהרי"ץ, כי בזקף גדול כאן, צריך לנגן באופן שִׁמְכֵּטָא הרמת קול. אם כן, זה לא טעם רגיל, שסתם מעמידים.

שאלה מהקהל: אבל בכל הספרים, אין משמעות שמרימים את הקול?

תשובת מרן שליט"א: דוקא יש. דרך ניצב, דרך רום, דרך גובה. ישנה חלוקה כזאת. ישנם חילוקים כאלה. מובאים במחברת התיגאן.

אבי השמיע להם נגינת כל הטעמים, אולם אז עדיין לא היו רגילים להקליט, ולכן נשכחו הדברים. וחבל על דאבדיו.

הדברים מתאימים למה שדיברנו בעבר [מוצש"ק שופטים ומוצש"ק ראה שנת ה'תשע"ז], שהוא היה יודע הבדלי נגינות בין הטעמים, רק שנסתפקנו, האם הוא זה שהמציא זאת, או שלא? כי כפי שאמרנו, 'אם רבי לא שנאה, רבי חייא מנין לו? אם אחד מאבות אבותיו, הר"ר אברהם הלוי אלשיך זצ"ל, וכן חתנו הר"ר דוד משרקי זצ"ל, מוסכם בדבריהם המובאים בשו"ת רביד הזהב, שהם לא יודעים. א"כ, מאיפה אחרי כמה דורות, הרב יחיא אלשיך פתאום יודע?

[כעת נוסף כי גם מהר"ש בדיחי בספרו עולת שלמה פרשת ואתחנן דף שצ"ו כתב, שאין אנו בקיאים בניגון הטעמים בזמן הזה יעו"ש. ופירשתי בס"ד את כוונתו בס' שולי המעיל הלי פסוקי דזמרא דף קע"ז שלא בקיאים בחילוק שיש ביניהם, כגון רביע זקף ופזר יעו"ש].

צריך למצוא כאן איזה חילוק, לעשות איזה קוויץ, בכדי לתרץ זאת.

אולי לגבי 'ארוך' ו'קצר', הם לא הבינו כי הכוונה היא לסלסל יותר או לסלסל פחות, אלא שצריך להיות סלסולים אחרים לגמרי. מי שיעיין בספר מקנה אברם, להר"ר אברהם דיבלמש ויותר מדויק חכם בשם הר"ר קלונימוס, שהוסיף בסוף מאמר בשם "בטעמים", מפני שהמחבר עצמו לא הספיק כי נפטר, יראה כיצד הוא מתאר את הניגונים, ממש כמו תווי נגינה, עם סלסולים מיוחדים. זה לא רק 'קצר' או 'ארוך', אלא זה משהו הרבה יותר מסובך. ממש צריך להיות אומן גדול, בכדי לדעת איך עושים את הניגונים הללו. ממילא, הדברים מתיישרים. דהיינו, זה 'בערך', לא במדויק.

מסיים הרנ"א וכותב, ועכ"פ יש צורך להקפיד על נגינת התביר, שכשמו כן הוא, שהוא רק שובר, ולא מעמיד גדול. שהרי לפי העניין, יש צורך לחבר את ההמשך. לדבריו, טוב, לא יודעים, אבל לכל הפחות לגבי התביר, תדייקו. והסיבה היא, כי העניין מראה, שזאת אינה העמדה. ובמיוחד בולט הדבר במקומות מסויימים, כמו בפרשת במדבר, במנייני השבטים, בפסוק ששה וארבעים אלף וחמש מאות. שתיבת וארבעים, בתביר. ואם יפסיקו שם כמו במעמיד רגיל, א"כ משנים לגמרי פירוש הפסוק, ואז אלף וחמש מאות הוא חלק בפני עצמו, וה"ז אינו נכון.

כבר דיברנו על כך ושיעור מוצש"ק שופטים ומוצש"ק ראה שנת ה'תשע"ז. צריכים לדעת, כי אפילו המדקדקים הגדולים, אפילו השגדרים, בתרגום אונקלוס, הם מעמידים במלה שיש בה טעם תביר. [אינני מתכוין לפסוק ששה וארבעים וגו' הנז"ל, כי שם בתרגום בלאו הכי הפך את הסדר, ואין שום העמדה. אלא בשאר רוב ככל המקומות]. לכאורה, מה נפשך? אם בקריאה בתורה, אתה עושה בטעם תביר קול שבור, מדוע בתרגום אתה מעמיד? על כרחך, שהקבלה הקדומה היתה, שמעמידים ממש. הרי בעל חומש תורת אבות בעצמו, מדפיס בתרגום, נקודה במקום התביר. בדרך כלל, לא ממש בכל מקום. היכן שזה מסתדר לפי העניין. אבל יש שמעמידים ממש כמעט בכל מקום שיש תביר מקביל בפסוק.

לא שמענו מעולם, שהמדקדקים יחזירו מישהו, שלא עשה את התביר בחצי ניגון, או שלא שבר אותו, אלא שהעמיד אותו. הרי לפי דבריך, זה שינוי משמעות. מה תענה על כך? לא שמעתי כשמישהו שיקרא כך, 'ששה וארבעים', אלף וחמש מאות, יעירו לו, יגידו לו לחזור, כיון שהוא משנה את משמעות הפסוק. אין אף אחד שיחזיר על כך.

משמע מדבריהם, שבעצם בדורות הראשונים, הרי לכל עם ישראל בעבר הטעמים היו תורה שבעל פה. בזמן עזרא, או בדור אחר, כתבו זאת. אבל בדורות הראשונים, זה נמסר מפי משה רבינו בע"פ. א"כ כיון שאצלינו זה המשיך להימסר בע"פ, עוד הרבה דורות, ובספרים לא כתבו זאת, ממילא זה לא החזיק מעמד, ולכן הדבר נשכח. כך לפי שיטתם. דהיינו, אמור להיות חילוקים ביניהם, אבל שכחנו מהם.

לפי בעל סערת תימן, הוא גם אומר זאת, שבעצם בספרים הקדמונים הדבר כך, אבל הוא מבין מזה כי כביכול אף פעם זה לא היה לנו. כלומר, לא שהיה לנו ונשכח. ואם זה לא היה, אז מה אתה רוצה? כל אחד ניגון, באופן אחר. במחוז הזה, ניגנו כך. ובמחוז אחר, ניגנו אחרת. היו ניגונים, אבל לא היו חילוקים, זקף גדול כך, והרביע כך. לדבריו, מעולם, אצלינו בכל אופן, הדבר לא היה. לכן, גם כאשר באו אלינו הטעמים, והעתיקו אותם, לא ידעו איך לקרוא אותם. כי במסורת, היה ניגון כללי, שלא חילק בדקויות הללו. זאת שיטה אחרת.

אמרנו בזמנו, כי שיטת הטעמים שלנו, היא כפי השיטה הטבריינית. ובשיטת הטעמים הבבלית, אין בכלל סימן, לשופר הולך, ולדרגא, ולתלשא שמאל, ולשופר הפוך. אין את זה בכלל. הדבר סימן, שהם קראו זאת כפי שאנחנו, קראו זאת ברצף. לא היתה לכך שום משמעות. הדבר מתרץ אותנו, רק לגבי החלק הזה. כי לגבי הטעמים המעמידים, אכן יש הבדלים ביניהם. כן סימנו אותם, רק שיש להם צורות אחרות, אבל רואים שעשו חילוקים. רק בטעמים המוליכים, הם לא הבדילו. דבר זה, מיישב את העניין.

האמת היא, כי חשבתי שאני הראשון אשר אומר זאת, אבל הראו לי כעת בספר איש ימיני ושו"ת של מהר"י יצחק הלוי, א' דף ק"ו, שידידנו הרה"ג איתמר כהן שליט"א מביא, שכתבו את הדבר הזה. מובא שם, את מה שאמרנו מקודם. הוא אומר כך, יש הטוענים דאדרבה, היא

על כרחך, צריך לומר כפי שאמרנו בזמנו, שאין בכך שינוי משמעות של ממש. דהיינו, הרי הטענה שלהם היא, שלכאורה ישנה כאן הבנה שאיננה נכונה. מה זה 'ששה וארבעים'? הרי זה 'ששה וארבעים אלף'? ארבעים ושש אלף וחמש מאות? אם אתה אומר 'ששה וארבעים, אלף וחמש מאות', משמע שזה אלף חמש מאות ארבעים ושש? ישנו הבדל עצום במספר. כך הם טוענים. אבל התשובה לכך היא, כי לא יכול להיות שזאת היא הכוונה, גם אם אפסיק במלה 'ששה וארבעים'. כי אם אני מתכווין לאלף חמש מאות ארבעים ושש, היה צריך להיות כתוב, 'ששה וארבעים ואלף וחמש מאות'. כיון שאין אות וא"ו במלה 'אלף', הדבר מוכיח שאין מקום להבין אחרת. בכך תירצנו בס"ד את העניין הזה.

כמרכן הבאנו, כי אחד מגדולי ישראל, בעל טורי זהב בספרו דברי דוד, חולק על המהר"ל האומר שנגינת התביר זה מחובר כמו הטפחא, ולדבריו התביר הוא מעמיד.

חושבני כי בס"ד עמדנו על הנקודות העיקריות בעניין זה, אם כי צריך להוסיף עוד כמה וכמה דברים, נקווה שהקב"ה יתן לנו כוח להשלים זאת בשיעורים אחרים.

ברצוני כעת, לסכם בס"ד את השיטות, בכדי שהדברים יהיו ברורים. אפשר לומר לסיכום, כי ישנן ארבע או חמש שיטות, כי ישנם קצת שינויים ביניהן, ובעז"ה בסוף נגיד שבעצם כולם צודקים. כפי שאמרתי בשיעור הקודם, ראובן צודק, ושמעון צודק, ו'גם הרבנית צודקת', שלא יכול להיות שכולם צודקים... כי אכן, על כל אחד, ישנה הערה. לכן, צריך לקבץ מכולם ביחד, לקבל את הטוב ואת האמיתי מכולם.

לפי דברי מהר"י יצחק הלוי, ובנו הרב שלום יצחק הלוי בפירושו דברי שלום ופרשת מסעי, הטעמים נשכחו. והסיבה היא, כיון שבספרים הקדמונים, היה לנו רק אתנחא וסוף פסוק.

הנותנת שלא היו בדינו טעמים אלו ונשכחו, אלא מעיקרא לא היו לפי השיטה הבבלית שנהגו בה קדמונינו. והטעמים המקובלים היום, הם לפי השיטה הטבריינית. ואנו אף שקיבלנו אחר כך את השיטה הטבריינית, מכל מקום נשאר בדינו הניגון המתאים לשיטה הבבלית.

שאלתי אותו, מי אלה שטוענים כך? הרי הספר נדפס, עוד מלפני שדיברתי על כך בשיעור. אבל הוא בעצמו ענה לי שכבר אינו זוכר, מי הם אלה. בכל אופן, פחות או יותר זה מה שאמרנו. אינני יודע, על מי הוא מדבר, אבל זה לא מתאים לגמרי למה שאנחנו אמרנו. כי השיטה הבבלית, אמרנו שזה רק לגבי הטעמים המוליכים. א"כ הדבר אינו עונה, לגבי הטעמים המפסיקים. כי לגביהם, גם השיטה הבבלית מחלקת ביניהם.

שיטת מהר"י אלשיך והרב שמעון צאלח, שהדברים הללו לא נשכחו לגמרי. דהיינו, הם היו, וידעו אותם, רק הדור שלנו נחלש, ולא יודע אותם. אבל לדבריהם, הם בעצמם עוד שמעו חילוקים.

שאלה מהקהל: אולי זה לא סותר את מה שאומר הרשי"ה? הוא מסכים שיש הבדלים וחילוקים?

תשובת מרן שליט"א: בפירוש הרשי"ה אומר, שאין לנו שום הבדלים, חוץ משלשלת וזרקא. זה הכל. אבל הם אומרים, שהם יודעים הבדל, בין פזר, לבין רביע, בין זקף גדול, זקף קטן. ולפי דבריו, אין שום הבדלים. הרי הוא אומר, כי הסיבה לכך היא משום שבספרי הקדמונים יש רק אתנחא. גם לפי הראיה שלו, וגם לפי הסגנון שלו, הוא לא מכיר שום הבדלים. כפי הקריאה שלנו כיום בזמנינו. אולם הם טוענים, שידעו את ההבדלים האלה, בודדים ידעו זאת. הדבר דומה, למה שהבאנו בשם הספר קורא הדורות, הוא ג"כ עושה חילוקים, אבל אצלו כל החילוק הוא בין קצר לבין ארוך. הוא לא מדבר על סלסולים מסויימים, כי הדברים דומים.

כמה תלמידי חכמים, ששמעו מה שדיברתי בשיעור, טענו לי, כי הם יצאו מבולבלים מכך. מה אנחנו? שיטה בבלי, או שיטה טבריינית? מה בסוף אנחנו?

אבל כפי שאמרתי לכם, בנ"ד צריך לומר, כי כולם צודקים. רק צריך לדעת, לעשות סדר בדברים. מי שמבין את שורש הדברים, יודע כי אין בכך בלבול. כי האמת היא, שישנה כאן תערובת של שני דברים. אבל צריכים להבין טוב, למה הדבר קרה?

דהיינו, במקור, אבותינו היו לפי השיטה הבבלית. לדוגמא, אצלינו היום, אין לנו את המבטא סגול. אנחנו עושים את הסגול, כמו פתח. למה? הרי בספרים שלנו כיום, ישנו סגול? התשובה היא, כי בשיטה הבבלית אין סגול. פירוש, שאבותינו בימי קדם, ובהרבה ספרים עד הדור האחרון, ניקדו בניקוד הבבלי. ובניקוד הבבלי, אין סגול. אין ניקוד כזה. הסגול זה פתח. כאשר באו אלינו הספרים, עפ"י בן אשר, שיש ניקוד סגול, לא היה מי שילמד אותנו איך לקרוא את הסגול. וגם היום, לצערינו, כל העולם אינו יודע איך לקרוא את הסגול. [עייין דברי מרן שליט"א בשולי המעיל על מעיל קטון עמ' ר"ו, דנראה שהיו קצת מדקדקין לקרות הסגול כתנועה ממוצעת בין הצירי לפתח, על-פי המבואר במחברות התיגאן ובמכלול. העורך]. אצלינו זה כמו פתח. אנחנו צודקים, לפי המסורת שלנו. אבל אצלם, ישנו ניקוד סגול, לפי המסורת שלהם, אולם הם לא יודעים איך לקרוא אותו.

אותו הדבר, בנדון דידן. גם כאשר באה אלינו השיטה הטבריינית, שיש שופר הולך ושופר הפוך ודרגא וכו', קיבלנו זאת כיון שהדבר בא מבין אשר, והרמב"ם סמך את ידו עליו.

גם מהרי"ץ זיע"א בשו"ת פעולת צדיק וחלק א' סימן י"ד, כותב כך בעניין הטעמים. שאלו את מהרי"ץ שאלה, לגבי מ"ם ד'מחלת', האם היא בקמץ או בפתח?

מדויקת, קיבלנו את האמת ממי שאמרו. והרי בדברים חמורים, הפוסלים בספר תורה, עושים אותם כפי בן אשר, כיון שסמכו עליו. קל וחומר, לגבי הדברים הללו. ממילא, גם מהרי"ץ קיבל זאת.

אולם, כיון שהמסורת שלנו ביסודה היא בבלית, ואין לנו הבדל בטעמים, בין דרגא לתלשא וכו', ממילא גם כאשר באו אלינו הספרים הללו, לא היה מי שילמד אותנו איך לעשות זאת. לכן, נשארנו במסורת הבבלית. מובן מכך, שישנה כאן תערובת של שני דברים, לפי המציאות הקיימת. וכפי שאמרנו, כיון שגם העדות האחרות אינם יודעים את החילוקים ביניהם, ממילא אין ממי ללמוד זאת, א"כ נשארה לנו המסורת שלנו, שהיא הכי קרובה אל האמת, בכל אופן. שהרי האתנחא שלנו, היא בודאי נכונה, כפי שביארנו לעיל. וכן התביר, אלו העושים אותו שבור, זה בודאי נכון. וכן לגבי ניגון תלשא שמאל. וגם יש לנו חידוש, שזהו ה'כסרה', שאינו נמצא בשום עדה. זה ג"כ מראה, שיש לנו מסורת מיוחדת.

אסדכן יוצא, שגם אם המסורת שלנו אינה כנתינתה מסיני, אבל בכל אופן היא הכי קרובה ל'כנתינתה מסיני'. ואין עלינו שום טענות ומענות, למה איננו מחלקים ביניהם, כי כפי שאמרנו, אפילו אלו העושים את התביר כטעם מעמיד, גם להם יש על מה לסמוך.

שיטת האבן ספיר, שהתימנים צודקים לגמרי בנגינות הטעמים, הן המעמידים והן המשרתים. שאר קהילות, הם עילגים ולא מבינים. אמנם עדיין לא מוסבר לפי זה מדוע צריך את כל סוגי הטעמים, זקף, רביע וכו', שופר הולך, דרגא וכו'. לכן צריכים לומר מה שהוספנו בס"ד.

חושבני כי בדברים אלו, פחות או יותר מיושבות כל הטענות של הרב מאוזן, לגבי הנושא הזה. רציתי להסביר עוד משהו חשוב, אבל אני רואה שכבר אין זמן לדבר עליו.

כתוב בפסוק, בסוף פרשת תולדות, וַיֵּלֶךְ עֲשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מַחְלַת בֵּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֲבִרְהָם וגו' [בראשית כ"ה, ט']. בספרי הדפוס, כתוב 'מחלת'. אבל בספרי התיגאן, כתוב 'מחלת'. השואל ראה חילוקי דעות, ונסתפק בעניין.

עונה לו מהרי"ץ, דע, כי בכל התיגאן אשר יסדו הראשונים מעשה ידי אמן, הרמב"ם זלה"ה, נמצא כתוב המ"ם בקמץ וכו'. אני מקצר, אביא רק את הנקודה לעניינינו. ומן התימה אם יחלוק אדם על זה, ואיך סומך עליהם במלא ובחסר וביתור אותיות. כגון, זיהיו כל ימי נח, ובדפוס זיהי'. השבת קראנו זאת, בפרשת נח. הרי הנוסח שלנו הוא, זיהיו'. ובספרי הדפוס, זיהי'. א"כ, מדוע כעת אתה רוצה לקרוא את המלה 'מחלת', כפי שכתוב בספרי הדפוס? תחליט. בפרשת נח, אתה קורא זיהיו'. הרי לגבי חסר ויתר, הדבר פוסל בספר תורה. אבל אתה אומר, לא, כך זה לפי התיגאן. ואנו כותבים זיהיו', ככתוב בתיגאן. וס"ת שכתוב בו זיהי', סלקא דעתין לפסלו. ואיך לא נסמוך עליהם בניקוד ובדקדוק אחד? הא ודאי תימה.

הלכך, אין לזוז ממה שקבעו לנו, המיוסד ע"פ חכמי ישראל שרמזנו לך למעלה. והאיי מאן דבעי למהוי חסידא, ליקיים מילי דאבו"ת. אם אתה סומך על התיגאן, לגבי דברים הפוסלים בס"ת, אז על הנקודות והטעמים לא תסמוך עליהם?

לכן, הקו של מהרי"ץ הוא, אל תערבב כאן דברים. אי אפשר ללכת, פעם כך ופעם כך. אם אתה הולך לפי התיגאן, אתה צריך ללכת אחריהם גם לגבי הנקודות, ולא להתייחס לדפוסים.

מה שמהרי"ץ כותב, כי כך לפי התיגאן הקדמוניות, שוב הפעם, אין הכוונה 'קדמוניות' מלפני הרמב"ם, אין הכוונה למסורת הישנה נושנה. כיון שהמסורת של בן אשר היא יותר

אצטרך להוסיף עוד כמה דברים, עוד תבלין, בכדי לחזק את הדברים הללו.

כפי שאמרתי, ישנה ראייה ברורה מדברי הטורי זהב, שהתביר הוא טעם מעמיד. וכך אומר גם בעל דבק טוב, ועוד כמה מגדולי ישראל.

כעת ברצוני להקדים תרופה למכה, אולי הרב מאזוז יגיד, טוב, הטורי זהב אומר כך. אבל הוא טעה (ח"ו).

אומר לכם זאת בקצרה. הטורי זהב [באור"ח סי' תרכ"ב] אומר, לגבי 'קרע רוע גזר דיננו', שצ"ל 'רוע גזר דיננו', בבת אחת. כדי שלא יובן, שהקב"ה יגזור את הדין שלנו. אבל הרב מאזוז בא ואומר, כי הדבר אינו נכון.

אבל גם זה לא נכון, כמו שזה לא נכון. ברצוני לומר, שיש לו טעות חמורה. בעל טורי זהב, צודק בהחלט. הרי אנחנו אומרים, 'קרע רוע גזר דיננו', הזא"ן בקמץ. הטורי זהב טוען, שאם תאמר 'קרע רוע, גזר דיננו', אזי כביכול זה בלשון ציווי, כאילו מצוים את הקב"ה, תגזור את הדין שלנו. כביכול, ח"ו לרעה. אבל הרב מאזוז טען עליו, שאין דבר כזה, כיון שאצלם, 'גזר' זה כמו פתח. אבל הרי ישנו פסוק מפורש, וְתִגְזְרֶנּוּ אֶת־הָאָדָמָה לְךָ וְאִיּוֹב כִּי־ב, כ"ח. למרות שישנו מקף, זה בפתח. ובנ"ד מתפרש כציווי, כמו וְכִרְדְּכָהּ לְעֶבְדְּךָ [תהלים קי"ט, מ"ט]. גם אם תאמר 'גזר דיננו', למרות שתאמר זאת בפתח, עדיין צודק בהחלט הטורי זהב. כך שלא יטען, שהטורי זהב אולי ח"ו לא היה בקי בדקדוק, או משהו כזה. אדרבה, הוא צודק בהחלט, והטעות היא בדיוק בכיוון ההפוך.

כך גם בנדון דידן, לגבי עניין הטעמים, וכפי שאמרתי יש לזה אילנות גדולים להישען. בלי נדר עוד אדבר בס"ד על כך, בהרחבה ועם ציוני מקורות [אולי בשיעור מוצש"ק וירא]. כעת אמרתי, רק ממש 'על קצה המזלג'. בכדי שלא יהיו טענות, אמרתי את הכיוון.

בכל אופן, כפי שאמרתי, חושבני שאנו פטירי ועטירי מכל הטענות והמענות. ואדרבה, מי שיש לו שאלה, אם ישנו משהו שלא השלמנו או לא ביררנו, כעת זו ההזדמנות, לדבר על כך עוד כמה דקות. ובעז"ה חושבני כי האמת יצאה לאור, וכולם כבר רגועים. הבינו את כל הצדדים, ואיך בסופו של דבר הפאזל' מסתדר.

מרן שליט"א פונה לציבור: נכון? הרב איתי דהרי הי"ו? ברוך ה', הוא מבין בדקדוק. הכל מיושב. גם הרב אבישי יודע. בסדר. כל שכן הרב משה? מסכים? [כולם מנענעים בראשם לאות הסכמה].

מי שיש לו איזו שאלה, אינני רוצה שישארו שאלות, אם הדברים אינם ברורים. מי שיש לו, שידבר. ואם לא, אפשר גם אחר כך. בלי נדר, אולי בהמשך נברר ונחזק את הברגים, אם הם לא מספיק חזקים.

שאלה מהקהל: אם לא היתה מסורת לאשכנזים ולספרדים, מי בעצם חידש להם את המנגינות האלה? ומתי?

תשובת מרן שליט"א: צריך לדעת, לא רק לגבי המנגינות האלה, אלא אפילו לגבי מנגינות התפילות שלהם, הם חדשות מקרוב באו. הבאתי בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר [חלק ג' עמ' קס"ג הערה מ"א], שהם בעצמם כותבים, שהניגון שלהם בעבר בתפילות, אינו כפי שהוא היום. שמעת פעם את האשכנזים מנגנים את המלים 'ששון לעירך' ושמחה לארצך? [מרן שליט"א מדגים זאת בניגון שלהם. העורך]. שמעת פעם את הניגון של 'אשמנו בגדנו'? אתה יודע איזה שמח הוא? אני הייתי איתם, בימים נוראים, ושמעתי זאת. זה ממש ניגון שמח. טוב, לגבי ששון לעירך שמחה לארצך, בסדר, הם עשו זאת בניגון יפה. מתאים עכ"פ למלים האלה. אבל 'אשמנו בגדנו', לעשות ניגון שמח? [מרן שליט"א מדגים זאת בניגון שלהם. העורך]. ועל כולם אלוה סליחות. מחל לנו, סלח לנו, כפר לנו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

פתאום הוא הסתובב, כאשר כל הציבור מנגן, והוא עשה להם תנועות בידים של ניגונים. היה נשמע לו מוזר. כלומר, על מה השמחה?

תשובת מרן שליט"א: אהה, אדרבה, הוא נתן להם מוסר. התנגד לכך. מפליא.

שאלה מהקהל: לגבי הכסרה, מה הפירוש שהם לא עושים זאת?

תשובת מרן שליט"א: הם לא עושים ניגון, שעומד להיגמר הפסוק. הם אומרים כרגיל, לפי הטעם שיהיה, זקף וכדומה. אתה לא שומע, שהפסוק עומד להיגמר. מה שאצלינו זה קבוע, אצלם אין את זה. בטל.

שאלה מהקהל: לגבי הפסוק, וַיִּקְרָא לָהּ נָחַח בְּשִׁמּוֹ (במדבר ל"ב, מ"ב), איזה תחנון יש בזה?

תשובת מרן שליט"א: אכן, הדבר צריך הסבר. אולי ביקש והתחנן, שיתקיים השם. הרי כתוב, שהשם הזה לא התקיים. אין הכי נמי, בכל פעם צריך להסביר, למה זה? כגון בפסוק, וַיָּבֹא לוֹ יֵין וַיִּשְׁתְּ (בראשית כ"ז, כ"ה). צריכים להסביר, למה זה? אבל, זהו הניגון המקובל. לגבי מה שנרמז בניגון, צריך להוסיף מן המדרשים וכו'. אולי כאן, כפי שאמרנו, כיון שישנו צער גדול, שהוא רצה שיתקיים השם, ולא נתקיים השם. נובח, כיון שלא היו לו בנים [עי' רש"י ובשאר המפרשים] רצה שישאר לו זכר בעולם, ולכן הוא רצה ביקש והתחנן שהשם הזה ישאר. זוהי סיבת הַתִּירָי טַעֲמִי. אמנם בפועל, זה לא התקיים, ולכן באה המלה לה בלי מפיק ה"א, כאילו כתוב לא, וכידוע. (המשך לזה, תמצא בתחילת שיעור הבא).

בדין ספק ברכות להקל נגד מרן השלחן ערוך.

שאלה מהקהל: מרן שליט"א פסק בקונטרס כללי מהרי"ץ, שאנחנו קיבלנו הוראות מרן השלחן ערוך, למעט מנהגים שהם לפי

על מה השמחה? על העבירות? אמנם, לא חסרים תירוצים. מישוהו אמר לי פעם, כי מי שחיבר את הניגון הזה, לא הבין את המלים... אולי זה מזמן האנוסים...

הבאתי שם, מהם בעצמם, שכתבו כך. כגון, רבי שבתאי סופר, תלמיד של בעל הלבוש, שהיה אשכנזי, כתב בהקדמתו לסידורו דף נ"ה בזה"ל, באמת ניגונים הקדמונים של תפילות ימים הנוראים, הם משברים הלבבות ומעוררים הכוונה לתשובה. משא"כ הניגונים החדשים, המעוררים השמחה המדומה ע"כ. אתה רואה מדבריהם בעצמם, שהם שינו את המנגינות.

שאלה מהקהל: אבל מי התחיל בזה? אם לא היתה מסורת?

תשובת מרן שליט"א: בגלות, בעוה"ר. הדבר נשתנה. הם לא מקפידים על כך. האשכנזים, כל פעם יש להם חידושים. הם מחדשים דברים. אבל גם הספרדים, כגון בפיוט אדון הסליחות, הניגון נחמד, שמח [רק אנו לא אוהבים את התבלין הישמעאלי שמצורף בו], אבל לא מתאים לסליחות.

שאלה מהקהל: הם לקחו את זה מהכנסיות של נצרים?

תשובת מרן שליט"א: מי יודע? אצלם, זה לא איכפת להם. בשבילם הכל כשר. מי שמקפיד על הניגונים, במסורת, זה רק אנחנו. בעדות האחרות, לא איכפת להם לקחת מן הגויים, ויש להם תירוצים גם על זה, שכביכול המקור של זה הוא מעם ישראל. לא חשוב. הם לא מקפידים. שינו את המנגינות, וזה לא מקורי. הארכנו על כך בחוברת שירה כשירה. בקיצור, אנחנו התימנים, הכי מקוריים. גם אם שכחנו חלק, אבל המיעוט שיש לנו, צריך להחזיק בו, כי הוא האמיתי. וה' ישיב שופטינו כבראשונה.

הערה מהקהל: שמעתי פעם שהמשגיח הרב שלמה וולבה [בעל עלי שורן], באמצע יום כיפור,

הרמב"ם. ומרן שליט"א פסק בהרבה דברים כדעת מרן הש"ע, אפילו שזה כנגד שאר הפוסקים. רציתי לשאול, בעניין נטילת ידיים בתוך הסעודה, אם האדם עשה צרכיו, מרן שליט"א כתב [בשע"ה סי' כ"ז סעיף י"ח] כי אפילו אם עשה צרכיו, צריך ליטול שוב כדת וכדין, אבל לא יברך, כנגד דעת מרן הש"ע. מדוע?

תשובת מרן שליט"א: כיון שספק ברכות להקל.

שאלה מהקהל: אבל הרבה פעמים מרן שליט"א פסק אחרת, כגון לגבי סעודה ושע"ה סי' כ"ט סעיף י"ט, שאם האדם יצא ממקומו, יברך לפניו ולאחריו.

תשובת מרן שליט"א: אתה צודק. אבל ישנו הבדל. אם מרן ראה את המחלוקת, הביא אותה, ובכל זאת פסק כך, אין הכי נמי. אבל לגבי שאלתך, מרן לא ראה את המחלוקת. בנדון זה, המהרש"ל חולק על מרן. יש לו ראיות

נגד מרן. ואינני יודע, מה מרן יגיד? אולי הוא יחזור בו.

ישנו הבדל, בין אם מרן ראה את המחלוקת, והכריע. אז אני מקבל את דעתו, כי מדוע הוא הכריע כך? למה הוא לא חשש לסב"ל? לכן אינני חולק עליו. אבל אם מצאו דעות בראשונים, שמרן לא ראה אותם, או שישנם גדולים שבאו אח"כ והביאו ראיות מן הגמרא וכו' כנגדו, זהו משהו אחר. על כך כן אומרים סב"ל כנגד מרן.

שאלה מהקהל: מרן שליט"א הזכיר שם בהערות רק את הכף החיים.

תשובת מרן שליט"א: אכן. אבל המבין יבין את ההמשך, ממקומות אחרים דומים. כי אי אפשר כל פעם לחזור ולהסביר את הכללים. פעם אחת מספיק. והמקום ברוך הוא ימצא לנו ולכם כל הנצרך לנו דבר המספיק, וימלא כל משאלות ליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אבי"ר.

רשות לנשמת למה"ר שלמה בן יעקב רצאבי זצוק"ל (חי לפני כמאה וחמשים שנה).

אוֹדָה יי! מֵאֵד וּבִתּוֹךְ רַבִּים אֶהְלֵנוּ, וּבַחַן שְׁפָתַי אֶגְדֵּלְנוּ, וּמִשִּׁירֵי אֶהוֹדְנוּ, כִּי הוּא אֲדוֹן לְכָל חַי: בְּרוּם עוֹלָם בְּעֶרְבוֹת מוֹשְׁבוֹ, וְהַשְׁמִים וְשִׁמֵּי הַשְׁמַיִם וְכָל צָבָאָם מְרַכְּבוֹ, וְהֵם לְפָנָיו כְּאֵין - מֵאֶפֶס וְתוֹהוֹ נִחְשְׁבוּ לוֹ, וְהוּא לְעוֹלָמִים חַי: שְׁמֵשׁ וַיֵּרֶחַ מֵאֹר הַדָּרוֹ מְאִירִים, וּמִזְהִירִים לְאֶרֶץ וְלַדָּרִים, לְשִׁמּוֹ מְשַׁבְּחִים וּמִהַדְרִים וּמִפְאָרִים, וְכָל הַבְּרוּאִים וְגַם הַיְצוּרִים, עֵדִיו וְעֹבְדָיו כִּי הוּא בְּרָאָם - וּבִידּוֹ נִפְשׁ כָּל חַי: הוּא אֶחָד וְאֵין שְׁנֵי בְּכָל מְקוֹם הוּא שֵׁם, גּוֹלֵל אֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְהַיּוֹם וְהַלֵּילָה לְהַפְרִישָׁם, יָצַר מֵלָאכִים לְשִׁרְתּוֹ וְהוּא עֵיקָרָם וְשָׂרָשָׁם, וְהוּא מְקוֹר הַבְּרָכוֹת וּנְשֻׁמָּה לְכָל חַי: וְהוּא נְטָה שְׁמִים בְּחֻכְמָה, וְתוֹלָה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה, וּמִשְׁבְּרֵי הַיָּם וְגִלְיוֹ סֹגֵר עֲלֵיהֶם כְּאֵין חוּמָה, לוֹ כָּל בֶּרֶךְ תִּכְרַע מְהֵלָל בְּפֶה כָּל חַי: וְהוּא קִדְמוֹן לְכָל קִדְמוֹן, וְהוּא רֵאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן, וְהוּא בֹעַל הַרְחָמִים וְהַרְצוֹן, וּבִטּוּבוֹ וְרַחֲמָיו מִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי: קִצְרוֹ הַלְבָבוֹת מִרוֹמָמוֹתוֹ, וְנִלְאוּ הַלְשׁוֹנוֹת מִלִּסְפָּר גְּבוּרָתוֹ, עֲמוּדֵי שְׁמַיִם יִרְוּפוּ וַיִּתְמְהוּ מִגְּעָרָתוֹ, מִי בָּא עַד תִּכְוֶנְתּוֹ, מִי שָׁבַע תִּמוּנָתוֹ, וְהוּא נִעְלָם מִכָּל חַי: יַעַן לְשׁוֹנֵי אִמְרָתִי, קִדְשְׁתָּהּ וְעֲצֻמוֹתֶיהָ, כְּפִי כֹחִי לֹא לְפִי תִהְלֶתִי, מָה רַבּוֹ מַעֲשֵׂיהָ יי! מֵאֵד עֲמָקוֹ מִחֻשְׁבוֹתֶיהָ, עַל כֵּן יוֹדוּהָ פְּעוּלִים וַיֹּאמְרוּ נִשְׁמַת כָּל חַי:

ואומר נשמת וכו'.